

**M. EMİN REZULZADE VE AZERBAIJAN DEMOKRATİK
CUMHURİYETİ (28 MAYIS 1918)****Dr. Ramiz AĞAYEV***

bedi olarak Azerbaycan'ın manevi kültürüne dahil olmuş Mehmet Emin Resulzade, halkının içtimai şuurunda öyle bir olgun istiklal mefkuresi oluşturmuştur ki, bu mefkurenin ışığında bütün Müslüman Doğusunda bile ilk kez yeni bir devlet tipi olan Cumhuriyet ilan olunmuştur.

Gerçekten de 18 Mayıs 1918 yılında Azerbaycan'da meydana gelen Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti 23 ay ömür sürmüş, M. E. Resulzade'nin başçılığı ile demokrasi yolunda bir çok sosyo-kültürel ve ekonomik problemleri gerçekleştirebilmiştir. Bu dönemde bütün vatandaşların eşit hukuklara sahip olmaları, dilinden, dininden, cinsinden, milliyetinden asılı olmayarak ülkenin yönetilmesinde iştirak edebilmeleri, söz azadlığı, matbuat ve vicdan azadlığından istifade edebilmeleri temin edilirdi. Devlet Üniversitesi'nin açılışı (1919), yaklaşık 100 öğrencinin öğretim için Avrupa üniversitelerine gönderilmesi, aynı zamanda bir o kadar öğrencinin de İstanbul'a gönderilmesi kararı, devletin eğitime, kültüre ne kadar büyük önem vermesini kanıtlamakta idi. Aynı zamanda cumhuriyet döneminde milli adet-ananelere kaygıkeş münasebette her zaman dikkat merkezinde olmuş, Nevruz Bayramı gibi bir milli bayramın 'Kurtuluş Bayramı' adı altında kaydedilmesi, bu münasebetle ordunun bile resmi geçit töreni ile geçmesi, Nevruz'un umumi halk bayramı gibi tantanalı bir şekilde kutlanması cumhuriyetin demokrasi yolundaki olumlu adımlarını kanıtlamakta idi.

M. Emin Resulzade gibi sabit kalem sahibi olan, ömür boyu idealarına, bakışlarına sadık kalan, akidesinden, emelinden dönmeyen şahsiyetlere çok nadir hallerde rastlamak mümkündür. Buna göre de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminin ve M. Emin Resulzade mirasının öğrenilmesi, incelenmesi tarihimizin karanlık sayfalarının, medeniyetimizin öğrenilmesi, aynı zamanda Azerbaycan'ın bugünkü bağımsızlığının müstakiliğinin ve istiklalinin savunulması ve yayılması açısından oldukça önemlidir.

İstiklal mefkuresi M. Emin Resulzade'nin, onun bütün hayatının, faaliyetinin, yaratıcılığının canı ve cevheridir. M. Emin Resulzade bütün medeniyetleri üç büyük amilin karşılıklı etkisinden meydana gelmesini söylemiştir:

* Azerbaycan Devlet Kültür ve Sanat Üniversitesi Bölüm Başkanı.

- a) Coğrafi amil-vatan
- b) Etnografik amil-millet
- c) Manevi amil-kültür

Her bir halkın medeniyet tarihi onun milli, felsefi, manevi dünyasının sanatsal tefekkürünün tarihidir.

Milletin tarihi, kaderi, hayat yolu, düşünce tarzı, kendi ifadesini sırf onun medeniyetinde bulur. Bu öyle bir tarihtir ki, onun her bir aşaması halkın tarihi geçmişini, medeniyetini öğrenmek, onu idrak etmek için en muteber kaynak, en zengin hazinedir. M. Emin Resulzade, *'Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak'* tezi gibi formüle ettiği medeniyet kavramının da müellifidir.

M. Emin Resulzade'nin dönemin önemli hadiseleri ile ilgili fikirleri de değerlidir. Örneğin, o Azerbaycan'da milli tiyatronun yaratılmasına, ilerici, demokratik ruhlu aydınların yetişmesine, demokratik ruhlu matbuata, aynı zamanda "Ekinci" gazetesine ve diğer önemli sosyo-kültürel hadiselere daima kendi münasebetini bildirmiştir.

M. Emin Resulzade "Ekinci"nin medeniyet tarihindeki yerinden söz ederek kaydediyordu ki: *"Tiyatroculukta bütün Türk-İslam aleminde birincilik şerefine ulaştıkları gibi Azerbaycan bu tecrübeye de Rusya Türkleri arasında birincilik şerefini kazanmıştır."* Diğer bir önemli hadise 1887 yılında Bakü'de yeni milli ilk Rus-Müslüman mekteplerinin açılması, medeniyet tarihinde bu okulların meydana gelmesi ve gelişmesi S. M. Genizade ve Habib Bey Mahmudbeyov'un adı ile bağlıdır.

XIX. asrın sonu ve XX. asrın başlarını karakterize eden M. Emin Resulzade gösterdi ki, Azerbaycan dünya uygarlığının en yüksek aşamaya ulaştığı XX. asra kadem koyuyor. Demokratik fikirlerin yayıldığı bu asırda cengaverliğin, aristokrasinin yerini düşündür ve mekanik bilik sahibi tutmaya başladı. İnsan zekası her şeye hakim kesildi, hakimiyet imparatorluktan, sultanlıktan, padişahlıktan halka, bilgi kahinler, sihirbazlar ve ilahilerden alimlere, teknik ilim sahiplerine ve yazarlara geçti. Böyle bir şartta Doğu müdrikliği ve Batı çağdaşlığını, milli ve beşeriliği uzvi şekilde kendisinde birleştiren yeni milli Azerbaycan aydınları, eğitimcileri halkın kaderi ile ilgili sorunların çözümünü kendi üzerlerine aldılar.

Bu dönemde Azerbaycan'ın Alimerdanbey Topçubaşov, Ebdürrehim Bey Hakverdiyev, İsmailhan Ziyadhanov, Memmed Ağa Eliyev, Esedulla Bey Muradhanov gibi parlak simaları Rusya'nın siyasi tarihinde ilk parlamento sayılan I. Devlet dumasında temsil olundular.

Milli aydınlara gelince ise, bu alanda Ali Bey Hüseyinzade, Ahmet Cevad, Ahmet Ağaoğlu, E. Topçubaşov daha çok aktiflik göstermişlerdi. Sözümlü yetenekli

şair dostumuz, merhum Refik Zeka Handan'ın Türkiye'de M. Emin Resulzade'nin mezarı önünde söylediği sözlerle tamamlıyorum.

Ferman dileyen yurdumuzun dertli gününde
Kalbim yanıyor Ankara'da kabrin önünde
Türktüm diyene Türkiye gurbet olabilmez
Turan toprağına bağlı dilekler solabilmez.